

A vallásos gondolkozás bővülése.

„Bizony édes a világosság és kellemes dolog a szemnek, ha látja a napot.“ (Predikator. XI. 7.)

A mit az emberiség történetében haladásnak, emelkedésnek nevezünk, az mind a láthatatlan dolgok után való vágyakozásnak, a világosságra való törekvésnek és az ez irányban kifejtett munkának gyakorlati eredménye. Az elért, kivívott sikerek, ugyanis, nagyon ritkán elégitik ki az emberi lélek vágyait, — s nem mindig csak azért, mert ama kiküzdött ezélok bírása és alkalmazása megszokottá, közönséggé válik a mindennapi használatban; hanem mert a lélek, nagyobb tökéletességre törekvő munkája közben mindig lát hiányokat az addig elért sikerekben, melyeket benső ösztöne folytán kiegészíteni óhajt. S ez élet annyira telve van gazdag változatokban, fordulatokban; ezéljai, melyeknek megfelelnünk kell, annyi irányban mutatkoznak, hogy azokon a lélek munkálkodási tere majdnem kifogyhatatlan. Ennélfogva a lélek munkája úgy a szellemi, mint a gyakorlati élet terén folytonos változásoknak van alávetve, mely változásoknak egyedüli mérték-adója a kiküzdött ezélok által elért, vagy a sikertelen törekvésekben elveszített világosság. A fokról-fokra való haladás, a gyengébből az erősebbe, a kisebből a nagyobbba való emelkedés, a botlásokból az igazságokra való jutás vonják meg e változások határait; s mint az öntudatlan természetben a téli szendergés a tavasz pompáját, a tavaszi zsendülés a nyár és ős gyümöleseit készítik elő — úgy öntudatos lelkünkben a változások által teremtett vágy, érzés, gondolat új munkálatai vezetnek minket bővebb világosságához, nagyobb tökéletességhez. E törvény alól ninesen kivéve a léleknek földi életünket irányító, alapvető munkája: a vallásos gondolkozás sem. Mert az emberiség vallásos öntudata fokozatosan bővül, s az így nyert világosság naponként rést üt az elavult meggyőződések kínai falán, hogy az elmohosodott helyeken is pezsdülő életet fejlesszen. S esodálatos, hogy éppen az a szellem, mely az embert tökéletesc-

dési munkájában folyton és a legnagyobb erővel segíti, — a vallásos élet terén napjainkban oly nagy mértékű visszahatást szült, mint a milyennek még nem volt tanuja az emberiség. E visszahatás ama vallási féltékenységben nyilvánul, mely a tudománynak eddig elért sikereivel, s különösen ama szellemmel, mely a tudományosan vizsgálódó férfiakat a világi jelenségek kutatásában vezérli, kibékíteni nem tud, nem akar. Naponként felzúg a panasz, hogy a vallás a tudomány tulságos igényei és sikerei miatt veszít ama régi tekintélyéből, mely legszebb díszét képezte. Már a mindennapi életbe, a nagy tömeg öntudatába is átmentek olyas meggyőződések, melyek a vallás és tudomány között sorompókat vonnak és így készítik elő amaz áldástalan harezot, melynek végeredménye nem lehet más, mint kudarcz mindkét oldalon. A kik ilyen meggyőződésekkel zavarják lelküket, a hatalmas tenger hullámzó, zavaros vizétől iszonyodnak el, a helyett, hogy a tisztán gyöngyöző forrás vizéből merítenének. Jó ideje már tehát, hogy a vallásos életet eme nagyon is közel érintő kérdéssel előítélet nélkül foglalkozzunk, — és keressük, ha vajon a tudomány terjeszt-e világosságot a vallásos érzésben?

Emlékezzünk csak vissza azon időkre, midőn a tudomány egyes kiváltságosok jogának tartatott, midőn az nem általános igazságok, hanem vallási dogmák szolgálatában állott. Akkor könnyű volt a feleletet ráhuzni egyes kérdésekre, melyeket a lélek tett föl önmagának, midőn a természet jelenségeivel szemben állott. Akkor könnyű volt a csillagok járásából, égi tüneményekből az emberi élet egyes mozzanataira való következtetésekben megnyugodni és azokat végleges igazságokul elfogadni, — mivel a dogmai tekintély rideg szabályain tulmenni örök kárhozat büntetésével tiltatott. Azonban e tudománynak nevezett valami nem bírhatott állandó tekintélylyel, mert az emberi lélek legtermészetesebb, legszentebb jogát rakta bilincsekbe — a független értelmi haladást. Ha a tudomány ma is ilyen szerepet vinne, akkor lehetne okunk a panaszra, hogy az a vallás ellenségévé szegődött. Mai felfolgás szerint azonban, a tudománynak az a czélja, hogy az ember tapasztalatai körébe eső jelenségekből általános elveket merítve, azokat a gyakorlati életben hasznosítsa. És minden egyes elv, mely a gyakorlati étellel összeegyeztethetőnek, az örök igazsággal összhangba hozhatóknak bizonyul — előttünk, mint törvény áll, melyet olyannak elfogadni kényszerű kötelességünk. A tudománynak tehát, röviden az a czélja,

hogyan keresse az igazságot, mely egyedül terjeszti a világot a lélekben. És egy ilyen ezél kitűzésével vajon az minő viszonyban áll amaz eszmékkel szemben, melyeket bennünk a lélek Istenről és az emberről alkot? Mutathat-e föl valami újat ama viszonyra vonatkozólag, mely a lelket a vallás útján Istenhez fűzi?

Tudjuk azt, hogy az emberiség évezredekken keresztül élt olyan meggyőződések hatása alatt, mely szerint, ha valamely dolognak nem tudtak nyitjára jutni, kifürkészbetetlen titoknak nyilvánították, melyhez aztán közelíteni megszenteltség nélkül nem lehetett, hogy az emberiség hosszú időken keresztül nyögte ama jármot, melyet egyesek az emberek fölött isteni jogon való uralkodásnak neveztek, s lett légyen igazság vagy visszaélés, mit mások elébe szabtak, az engedetlenség az isteni tekintély megcsorbitásának tekintetett. Tudjuk azt, hogy az emberek hajdan Istennek különleges teremtési munkálatokat tulajdonítottak, melyek szerint hatalmát szeszélyes csodákban nyilvánította ki. A tudomány az ilyen hiedelmekkel szemben keresi, kutatja a világi összes jelenségek között az okozati kapcsolatokat, s kutatásainak eredményeül a lélek elébe állítja amaz igazságot, hogy mindaz, a mi e földön az ember számára adatott, öneki világosságú kell szolgáljon — világosságot pedig semmiféle titok nem nyújthat; hogy mindaz, a mi e földön igazságtalanságnak bizonyul, ugyanaz kell legyen mindenhol, jöjjön bármily tekintély alapján; hogy az összes világi jelenségek mérlegeléséből semmiféle különleges teremtési munkálatokra nem következtethetünk, mert ilyen esetek ellenkeznének a dolgokban nyilvánuló örök renddel és törvényekkel. A tudomány nyomról-nyomra kíséri ama folyamatot, a mint a szemmel alig látható kis sejtől határozott ezélra törekvő élet fejlődik; a mint a kis gyermek értetetlen hangja az ifjú ajakán zenévé, a felnőtt férfiban okos beszéddé válik — és eme folyamatból általános szabályul állítja föl a tételt, hogy e földön minden életnek az örök fejlődés szerint kell alakulnia, emelkednie. A tudomány nem ismer kezdetet és véget, hanem fokozatos fejlődésen alapuló változást, átalakulást, mely a végső tökéletesség központjába vezet minden utat. A tudomány nem ismer kiváltságokat és kiváltságosokat, hanem kölesönösségre, egyenlőségre, de különösen az egyéni teljes szabadság jogának tiszteletére tanítja az embert, melyek alapjai a békének és szeretetnek, mint a világosság, a haladás legerősebb terjesztőinek.

És itt van az a pont, hol a tudomány vizsgálódása egyezik

a vallásával, hol törekvéseik azonossága bizonyosságot teszen czéljaik egységéről. Mert a vallás a láthatatlan dolgokban, éppen mint a tudomány a látható jelenségekben, keresi amaz okozati kapcsolatokat, melyek a naponkénti fejlődést, a tökélesedést a lélek előtt bizonyossá teszik — s mindkettőnek útja így vezet összes tudásunk és érzésünk kútforrásához. Míg a tudomány nagyon sok olyan dolgot tett világossá a lélekben, melyeken a vallásos érzés addig csak tapogatólva haladhatott — addig emez utóbbi a tudomány által gyakran kételkedővé lett lélekbe öntött nyugalmat. Hol van tehát az a veszély, mely a tudományban a vallásos érzést fenyegeti? Nem emeli-e föl az minket e földnek nevezett kis csillag határain túl milliomszorosa nagyobb világok rendszerébe, melyekben egy örök hatalomnak ugyanazt a munkáját látjuk megtestesítve? Nem emeli-e az öntudatunk látóköreit, midőn a sejttelemből tudásra, bizonyosságra vezet, midőn a rideg dogmák életet elfojtó bilincsei helyett a szellemi szabad fejlődés útjait nyújtja, hogy azokon keressük az igazságot és kövessük azt? A tudomány nem vett el egy szemernyit abból a hatalomból, melyet a vallásos lélek az isteni erő megnyilvánulásaiban föltalál; nem változtatta meg amaz egyetlen Istenség jellemét, melynek munkájából ered minden és a hová újra megtér a legbüszkébb bölcsesség. A tudomány nem változtatta meg ama viszonyt, mely a szülőt gyermekéhez, a gyermeket szülőjéhez köti, — a mely viszonyból tanulja meg mindenki az általános emberiséget tisztelni és szeretni és a közös, egymást segítő munkában találni boldogulási czéljait. A tudomány még nem rövidítette meg e földi életet, okoskodásaival nem szabott határt a koporsónál, hogy egy jövőendő fejlődés elképzelhető ne lenne, hogy a szeretet és emlékezet hatalma össze ne kösse az élőt a holtakkal. És míg a tudomány a vallás eme legfőbb igazságainak nemhogy ellensége lenne, sőt törekvéseivel éppen azok legigazabb segítő társának bizonyúl — tisztelettel kell meghajolnunk óriási eredményei előtt. Mert bizony édes a világosság, mely rombolni kezdi amaz elavult doctrinákban való hitet, melyek Istent különválasztott, körülzárt helyzetben tanították létezni, honnan irgalmas szeretetét és boszuálló erejét derüs egekben és rémletes viharokban érezteti gyermekeivel; honnan akarataát és parancsolatait csak választott népekkel közli, míg a föld többi lakóit a kárhozat sötétségével sújtja. És bizonyára le fog romboltatni minden olyan hit, mely az emberiség vezéréül küldött Krisztusok életét és tudományát más

világi homályba burkolja; mely az emberiség ősatyjául olyan példányképet állít, ki, habár a tökéletes Istenség hasonmására teremtetett, a legelső kísértésnél elveszítette akarat-erejét, s bukásában magával ragadta ártatlan utódait. Le fog romboltatni minden babona, minden előítélet, minden igazságtalanság, mely nem keresi az igazságot, mely csak jogfosztásból tartja fenn áldatlan életét. Mindezeket túléli ama tökéletességre vágyó érzés, melynek czélja nagyobb látókör terjesztése — és legnagyobb ereje éppen a folytonos terjeszkedés. S hiában igyekezünk eme terjeszkedés előtt bezárni lelkünk ajtaját, megakadályozni ama változásokat, melyeket a tudomány a vallásban koronként előidéz, mert ama két erő egymással szoros kapcsolatban intézi földi életünk sorsát. Mint a tudomány már egy közös családdá olvasztotta az embervilágot, megszüntette a faji, nyelvi szétválást — úgy el kell jönnie ama kornak, midőn e hatalmas családi frigyet minden elképzelhető vallás lényege: a szeretet fogja megszentelni. A vallás a tudomány segédelmével bizonyossá teszen előttünk minden igazságot, melyből lelkünk táplálkozik; az igazság pedig csak a világosságnak szolgál, mely békeességben munkálva, életet, áldást fakaszt mindenütt. Munkáljunk úgy, hogy naponként ez az élet bővüljön mi közöttünk. Adjuk lelkünket a jobb meggyőződés szolgálatába, mely mindnyájunkat közös munkára szólít a világosság, az igazság és tökéletesedés érdekében.

LŐFI ÖDÖN.

Urvaesoraosztási beszéd.

Áldozatot tenni készülünk. Im előttünk a megterített szentasztal, a mi legszentebb lelki oltárunk. Nem áldozati füst gomolyog az ég felé, hanem a kebel megszentelődött érzelmei emelkednek a legfelségesebb összhangban a magasságba, tudván, hogy Isten előtt: „csakis tiszta szív a kedves áldozat!”

Oh! drága kincs e szent asztal nekünk, mely a maga gazdagságát nem külső ékességében, hanem eszmei tartalmában bírja! A legfelségesebben mutatja fel előttünk Jézus emlékében az emberi élet magasztos eszményképét, a legtökéletesebb erkölcsi idealt! Lelki szemeinkkel mintegy leolvasni véljük róla a szent jeligét: „én példát adtam nektek, miként cselekedjetek,” de ha e példának követésében csüggedeztek, lankadni érzitek erőtöket „jőjjetek én hozzám és én megnyugtatlak titeket!” Az emlékezetnek szent és magasztos oltára, melyet felállítója maga édes üdvezítőnk hagyott reánk szent örökség gyanánt, mondván: „valahányszor ezt cselekedjetek, az én emlékezetemre cselekedjétek.”

Jőjj hát szent emlékezet s világosságod fénysugarainál mutasd fel előttünk őt, az életében és halálában legdicsebbet s ihlesd meg keblünket égi érzelmekkel, hogy példájából merítsünk mi is erőt, kitartást, lelkesülést az élet nagy harcának nemesen megharcolására!

Mutasd fel őt, a mint a legnagyobb szegénység, inség és nyomor közt születik, s nevét ma mégis a koldus hajlékától, fel a királyok tündöklő palotájáig milliók meg milliók hálás kegyelettel és tisztelettel emlegetik!... A legszegényebb hajlék szülőitének kebelében is ott honol az az isteni szikra, mely a legdicsebb, a lelki életnek magaslatára emel.

Mutasd fel őt, a mint fáradhatatlan szorgalommal törekszik fejleszteni lelkének tehetségeit, „foglalataskodván mennyei atyának dolgaiban,” hogy az elfoglalandó pályára teljes készültséggel lépjen!...